

Aleksander Baran

Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie

**DOKUMENT KSIĘCIA
ILII (ELIASZA) KONSTANTYNOWICZA OSTROGSKIEGO Z 1531 R.
(ZE ZBIORÓW WOJEWÓDZKIEJ BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ
IM. H. ŁOPACIŃSKIEGO W LUBLINIE)**

**A document of Prince Iliia (Elias) Konstantynowicz Ostrogski of 1531
(from the collections of the Hieronim Łopaciński Regional Public Library
in Lublin)**

**Грамота князя Ильи Константиновича Острожского 1531 г. (из фондов
Люблинской Воеводской Публичной Библиотеки им. И. Лопацинского)**

Słowa kluczowe: książę Iliia (Elias) Konstantynowicz Ostrogski, Daszko Wasilewicz, Łuck, folwark lewanowski, monaster Św. Wasyla (Św. Bazylego Wielkiego), Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie

Key words: Prince Iliia (Elias) Konstantynowicz Ostrogski, Daszko Wasilewicz, Łuck, Lewanowski Folwark, Monastery of St. Basil (St. Basil the Great), Hieronim Łopaciński Regional Public Library in Lublin

Ключевые слова: князь Илья Константинович Острожский, Дашко Василевич, Луцк, левановский фольварк, монастырь Св. Василия, Люблинская Воеводская Публичная Библиотека им. Иеронима Лопацинского

W Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie pod sygnaturą 1211 przechowywany jest rękopiśmienny pergaminowy dokument, który Aleksander Jaworowski w wydanym w 1913 r. katalogu rękopisów tejże biblioteki scharakteryzował następująco: „Pergm. r. 1503 (?) (Z 8-miu piecz. wosk. z któr. 4 dobre). Dokument X-cia Konst. Ostrogskiego Wojew. Trockiego, dotyczący dworzyszczu w Łucku”¹. Później ktoś z pracowników w egzemplarzu katalogu znajdującego się w czytelni Działu Zbiorów Specjalnych datę wystawienia dokumentu ołówkiem poprawił na: „27.VI.1531”². Jednakże, jak wykazało zbadanie

¹ *Katalog rękopisów Biblioteki Publicznej im. Łopacińskiego w Lublinie*, oprac. A. Jaworowski, Lublin 1913, s. 120.

² Egzemplarz katalogu ze wspomnianą poprawką jest dostępny w Bibliotece Cyfrowej Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie (dalej: WBP w Lublinie), [dostęp: 28 VII 2017], <<http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=16&from=publication>>.

rękopisu, nie są to jedyne informacje, które potrzebują weryfikacji. Mając na względzie, iż dokument ten nie został jeszcze opublikowany i brak o nim wzmianek w literaturze, a także biorąc pod uwagę osobę wystawcy oraz zawarte w nim wiadomości, m.in. najstarszą wzmiankę o monasterze Św. Wasyla (pol. Św. Bazylego Wielkiego) w Łucku, jego publikacja wydaje się konieczna i niezbędna.

W oparciu o dane przytoczone przez A. Jaworowskiego we wspomnianym katalogu można stwierdzić, że rękopiśmienny dokument należał do zasobów biblioteki od jej założenia w 1907 r., a trafił tam ze zbiorów samego H. Łopacińskiego³.

Rękopis wykonany jest na karcie pergaminowej o wymiarach 46×30 cm. Pergamin należy do typu północnego. Tekst napisano jasnobrązowym atramentem (obecnie nieco wyblakł), skoropisem południoworuskim (ukraińskim) z XVI – XVII w.⁴ Dolna krawędź pergaminu przy tworzeniu dokumentu została zagięta do góry (przez co zasłonięto jego zakończenie) i na przygotowanym w ten sposób miejscu, na czerwonych sznurach, przywieszono 8 pieczęci woskowych, z których do dziś zachowało się 6: 4 w stanie dobrym, 2 – częściowo. Wszystkie mają nierówny, owalny kształt oraz zostały odcisnięte w ciemnobrązowym wosku i zatopione w miskach z naturalnego wosku (dokładny opis pieczęci niżej). Na odwrocie pergaminu odbito stempel biblioteczny z sygnaturą 1211. Dokument przechowywany jest w specjalnie wykonanym pudle z kartonu.

Pieczęciom warto przyjrzeć się dokładniej. Licząc od lewej strony – pieczęć nr 1 zachowała się częściowo – ocalał tylko fragment miski z naturalnego wosku, w której była ona zatopiona. Pieczęć nr 2 odcisnięta w ciemnobrązowym wosku (2,1×1,7 cm), zatopiona w misce z naturalnego wosku (4,2×3,8 cm). W polu tarcza niemiecka, rysunek nieczytelny; nad tarczą napis z trzech liter: „СЕМ”. Pieczęć nr 3 nie zachowała się. Pieczęć nr 4 odcisnięta w ciemnobrązowym wosku (2,1×1,7 cm), zatopiona w misce z naturalnego wosku (4,1×3,9 cm). W polu tarcza niemiecka, na tarczy znak w postaci strzały skierowanej do góry nad łukiem z końcami skierowanymi ku górze; nad tarczą napis z czterech liter: pierwsza oraz druga – „И П”, trzecia uszkodzona i jest nierozpoznawalna, zaś czwartą można rozpoznać jako „Е”. Pieczęć nr 5 odcisnięta w ciemnobrązowym wosku (2,2×2 cm), zatopiona w misce z naturalnego wosku (4,2×4 cm). W polu tarcza niemiecka, na tarczy znak w postaci skierowanych ku górze i ku dołowi niedomkniętych okręgów; w dolnym – krzyż, w górnym – znak, którego nie da się rozpoznać⁵; nad tarczą napis z czterech lub pię-

³ *Katalog rękopisów...*, zob. pierwsze dwie strony (bez paginacji).

⁴ Zob. K. Pietkiewicz, *Paleografia ruska*, Warszawa 2015, s. 265–267.

⁵ Znak jest podobny do zamieszczonego w artykule Oleha Odnożenka znaku herbowego z pieczęci Sołtana Michajłowicza księcia Sokolskiego z 1528 r.: O. Odnożenko, *Do istoriï ukraïns'koi genealogiï ta gerald' diki: knáži rodi XIV – XVII st.*, w: *Genealogični*

ciu liter: pierwsza – odwrócona „А”; dwie ostatnie „ЕН”. Pieczęć nr 6 odcisnięta w ciemnobrązowym wosku (2,3×2 cm), zatopiona w misce z naturalnego wosku (4,2×4,1 cm). W polu tarcza niemiecka, na tarczy znak w postaci krzyża nad łukiem z końcami skierowanymi ku dołowi; nad tarczą napis w stanie, który uniemożliwia jego odczytanie. Pieczęć nr 7 zachowała się tylko fragmentarycznie; także została odcisnięta w ciemnobrązowym wosku i zatopiona w misce z naturalnego wosku. Na zachowanym fragmencie widnieje tylko litera: „Ѡ”. Pieczęć nr 8 nie zachowała się.

Datacja dokumentu, jak i miejsce jego wystawienia, nie wzbudzają wątpliwości. Są one podane w samym dokumencie – Ostrog, 27 VI 1531 r.:

„Пса[Ѡ] Вострогѣ По[Д]лѣты Бв[ж] наро[ж] Ѡ патысо[т]
три[Д]ца[т]перво[Г] году Мца[Г] и ю[Н] кз [27 – przyp. aut.] да[Ѡ]
и[Ѡ]дикта (че)твер[т][...]”⁶.

Jak widzimy trudności sprawia tylko lekcja numeru indykcji (piętnastoletniego cyklu stosowanego dla datowania m.in. dokumentów⁷), aczkolwiek rok 1531 to właśnie indykcja czwarta, co jest zgodne z jej przypuszczalnym odczytaniem.

Błędną jak dotąd pozostawała identyfikacja wystawcy dokumentu (przypomnijmy, iż w opublikowanym opisie katalogowym jest on przypisywany księciu Konstantemu Iwanowiczowi Ostrońskiemu), choć wynika ona z treści dokumentu dość jednoznacznie – był nim książę Iliia (Eliasz) Konstantynowicz Ostroński (1510–1539)⁸. Został on wspomniany w dokumencie dwa razy. Po raz pierwszy w intytulacji:

„И Кнѣзь и[Ѡ]гѣа’ коста[Ѡ]тикви[Ѡ] (в[Г])вановича в’stroзски[и]
воє’води[Ѡ] троцки[и] староста брѣла[в]ски[и] и вѣницки[и]”.

Zaś po raz drugi – w części głównej:

„Я мнѣ кнѣзю и[Ѡ]и’ (книги) и’ дѣте[м] и’пото[м]комъ нѣшимъ
ненадове в’тоє’са в’стѣпова[ти]”.

Bezsprzecznym dowodem, iż dokument wystawił właśnie książę Iliia (Eliasz) Konstantynowicz Ostroński jest także wzmianka, iż dziadkiem wystawcy był książę Semen, tj. Semen Jurewicz Holszański (zm. 1505)⁹:

„нево[ж]чикъ дѣдъ на[ш] кнѣзь семе[Ѡ] Ѡ’гома(с)ти накорони
а[л]екса[н]дре выслѣжи[л] [...] дѣдѣ ншомѣ кнѣзю семенѣ [...] дѣдѣ
моє’мѣ кнѣзю семенѣ”.

zapiski Ukrainś’kogo geraldičnogo tovaristva, L’viv 2010, nr 8, s. 4 (rys. 10).

⁶ Zob. tłumaczenie omawianego dokumentu w aneksie.

⁷ K. Pietkiewicz, *Paleografia...*, s. 162–163.

⁸ R. Żelewski, *Ostroński Iliia (Eliasz) książę (1510–1539)*, w: *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. XXIV/3, z. 102, Wrocław – Warszawa 1979, s. 480–481; T. Кемпа, *Dzieje rodu Ostrońskich*, Toruń 2002, s. 53–61; L. Vojtovič, *Knāža doba na Rusi: portreti eliti*, Bila Cerkva 2006, s. 515.

⁹ S. Kuczyński, *Holszański Semen Jurewicz h. Hippocentaurus (zm. 1505)*, w: PSB, t. IX/4, z. 43, Wrocław – Warszawa 1960–1961, s. 589–590; L. Vojtovič, dz. cyt., s. 607.

Jak wiemy matką księcia Ilii (Eliasz) Konstantynowicza Ostrogskiego była księżna Tatiana Holszańska (zm. 1522)¹⁰ – pierwsza żona księcia Konstantego Iwanowicza Ostrogskiego (1460–1530)¹¹ oraz córka księcia Semena Jurewicza Holszańskiego. Zaś brat księcia Ilii (Eliasz) – książę Konstanty Wasyl Konstantynowicz Ostrogski (ok. 1524/25–1608)¹² pochodził z drugiego małżeństwa księcia Konstantego Iwanowicza Ostrogskiego – z księżną Aleksandrą Olelkowicz-Słucką (zm. po 1555)¹³. A zatem księcia Semena Jurewicza Holszańskiego „swoim dziadkiem” mógł nazywać tylko książę Iliia (Eliasz) Konstantynowicz Ostrogski. I taka identyfikacja wystawcy dokumentu jest niewątpliwa¹⁴.

Przechodząc do rozpatrzenia treści dokumentu należy odnotować, iż składa się on z intytulacji, promulgacji, narracji, dyspozycji, listy świadków razem z corroboracją oraz datacją.

W intytulacji wystawcę dokumentu księcia Ilię (Eliasz) Konstantynowicza Ostrogskiego nazwano wojewodzieckim oraz starostą braclawskim i winnickim. Tak też było w rzeczywistości, ponieważ jeszcze w 1522 r. król Zygmunt I Stary (1467–1548)¹⁵ przyznał nieletniemu wówczas Ilii (Eliaszowi) Konstantynowiczowi Ostrogskiemu prawo objęcia starostw braclawskiego i winnickiego zaraz po śmierci ojca – księcia Konstantego Iwanowicza Ostrogskiego¹⁶, co nastąpiło w 1530 r.

Zastosowana w dokumencie formuła promulgacji (ogłoszenie woli wystawcy dokumentu społeczeństwu¹⁷) jest typowa dla dokumentów tego czasu¹⁸:

„Чинѣ (л[ѣ]ѣа) тимъ на(ш)и мѣ листомъ каждому доброму
нинешни[м] и’ потомъ вѣдущ[м] хто нан[г]е посмотри[т] або
чтѣчи вслыши[т] комѣ того потребъ вѣда[ти]”.

¹⁰ N. Ákovenko, *Ukrains’ka šlahta z kincâ XIV – do seredini XVII stolittâ. Vidannâ druge, pereglânute i vipravlene*, Kiïv 2008, s. 361; L. Vojtovič, dz. cyt., s. 608.

¹¹ Z. Wojtkowiak, *Ostrogski Konstanty Iwanowicz książę (ok. 1460–1530)*, w: PSB, t. XXIV/3, z. 102, s. 486–489; T. Kempa, *Dzieje...*, s. 15–51; L. Vojtovič, dz. cyt., s. 514.

¹² T. Kempa, *Konstanty Wasyl Ostrogski (ok. 1524/1525–1608) wojewoda kijowski i marszałek Ziemi Wołyńskiej*, Toruń 1997; tenże, *Dzieje...*, s. 79–12; L. Vojtovič, dz. cyt., s. 515.

¹³ Z. Wojtkowiak, dz. cyt., s. 488; L. Vojtovič, dz. cyt., s. 514.

¹⁴ O tym, że to właśnie od księcia Ilii (Eliasz) Konstantynowicza Ostrogskiego Daszko Wasilewicz otrzymał te majątności, wspomina się także w późniejszych dokumentach z 1545, 1546 i 1547 r., zachowanych w zbiorach WBP w Lublinie częściowo w oryginale, częściowo w późniejszych kopiach. Zob. WBP w Lublinie, Dział Zbiorów Specjalnych, rkps sygn. 1197, k. 3–3v (1545), k. 2–2v, 4–4v (1547); rkps sygn. 1203, k. 4–4v (1546).

¹⁵ S. Grzybowski, *Dzieje Polski i Litwy (1506–1648)*, seria: Wielka Historia Polski, t. 4, Kraków 2000, s. 9–90; D. Vašuk, *Sigizmund I Starij*, w: *Encyklopediâ istoriï Ukraïni: u 10 t.*, Kiïv 2012, t. 9: Pril-S., s. 550.

¹⁶ R. Żelewski, dz. cyt., s. 481; T. Kempa, *Dzieje...*, s. 54.

¹⁷ J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 1983, s. 469.

¹⁸ Porówn.: *Ukrains’ki gramoti XV st.* Pidgotovka tekstu, vstupna stattâ i komentari V. Rusanivs’kogo, Kiïv 1965; *Volins’ki gramoti XVI st.* Uporâdniki V. Zadoroźnij, A. Matviënko, Kiïv 1995. Jak odnotował językoznawca Witalij Rusaniwskij wspomniane sformułowanie promulgacji (którą nazywa „typową formułą rozpozczęcia”) było rozpowszechnione na Polesiu Zachodnim już od XV w.: *Ukrains’ki gramoti...*, s. 13. Zob. też. K. Pietkiewicz, *Paleografia...*, s. 416; tenże, *Dokument ruski w kancelarii litewskiej Aleksandra Jagiellończyka (1492–1506)*, w: *Litwa i jej sąsiedzi od XII do XX wieku. Studia ofiarowane prof. dr. hab. Jerzemu Ochmańskiemu w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, Poznań 1994, s. 65–86.

W głównej części w narracji oznajmia się, iż do księcia Ilii (Eliasza) Konstantynowicza Ostrogskiego zwrócił się ostrogski namiestnik księcia – Daszko Wasilewicz (ДА[Ш]КО ВАСИ[Л]ЄВИ[Ч])¹⁹ z prośbą o nadanie mu w mieście Łucku dworzyszczca tzw. lewanowskiego oraz tzw. folwarku lewanowskiego na przedmieściu łuckim w pobliżu monasteru Św. Wasyla.

„Бн[Л] на[М] чоло[М] намѣстн[К] на[Ш] в’стрѣски[и] па[Н] да[Ш]ко васи[Л]єви[Ч] и’ проси[Л] вна дворница леван[В]оского вѣстѣ лѣцки[М] напоцеле[Н] ѿ двора а’ктомѣ проси[Л] (внась) ѿ[Л]варка леван[В]оского[Ж] напере[Д]мѣсты[и] влѣцкѣ по[Д]ле свѣтого васи[Л]па вбаполь дороги великоє”.

O monasterze Św. Wasyla zachowało się niewiele wiadomości. Wiadomo, iż był położony na ówczesnym łuckim przedmieściu Chmielnik, a w przełożeniu na współczesną topografię miasta – w rejonie skrzyżowania dzisiejszych ulic Łesi Ukrainky i Puszki²⁰. Nie wiemy kiedy i w jakich okolicznościach został założony²¹.

¹⁹ Daszko Wasilewicz, znany w historiografii także jako Dachno Wasilewicz vel Wasylewicz, w latach 30. XVI w. był odnotowywany jako starosta krzemieniecki, klucznik, horodniczy i mostowniczy łucki. Nie jest dokładnie znana data jego śmierci. Według Adama Bonieckiego zmarł on w 1538 r., zaś według Mariana Wolskiego – przed 1541 r. (zob. *Herbarz polski. Część 1. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. IV, ułożył i wydał A. Boniecki, Warszawa 1901 [reprint: Warszawa 1986], s. 56; *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. III, oprac. S. Uruski, Warszawa 1906, s. 53; V. Sobčuk, *Krem’â nec’ka volost’ u XVI stolitti: teritoriâ i poselennâ*, w: *Zapiski Naukovogo tovaristva imeni Ševčenka*, t. CCXXXI. Praci Komisii special’nih (dopomižnih) istoričnih disciplin, Lviv 1996, s. 380–399; *Urzednicy wołyńscy XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. M. Wolski, Kórnik 2007, seria: *Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, red. A. Gašiorowski, t. 3: *Ziemie ruskie*, z. 5: *Urzednicy wołyńscy XIV–XVIII wieku*, s. 62, 70, 77, 81.

²⁰ P. Tronevič, M. Hil’ko, B. Sajčuk, *Vračenì hristiâns’ki hrami Luc’ka*, Luc’k 2001, s. 29, 42–43.

²¹ Na podstawie opublikowanego w *Arhivě Ūgo-Zapadnoj Rossii* wpisu do krzemienieckich ksiąg grodzkich z 1767 r. dowiadujemy się o dokumencie wielkiego księcia litewskiego Świdrygiełły (ok. 1370–1452), w którym, odwołując się do zaginionych dokumentów wielkiego księcia kijowskiego Mścislawa Fiodora Haralda Włodzimierzowicza (1076–1132) oraz księcia włodzimierskiego Wasylka Romanowicza (ok. 1203–1268/69), potwierdzał on uposażenie ziemskie i majątkowe monasteru Św. Wasyla na przedmieściu Łucka (*Arhiv’ Ūgo-Zapadnoj Rossii, izdavaemyj Kommissieû dlâ razbora drevnih’ aktov*” (dalej: AŪZR), Kiev” 1859, cz. I, t. I: *Akty, otnosâšiesâ k’ istorii pravoslavnoj cerkvi v’ Ūgozapadnoj Rossii*, s. 181–182). Na podstawie tej publikacji Petro Tronewyč, Mykoła Chilko oraz Borys Sajczuk odnosili czas powstania tego monasteru oraz świątyni tegoż wezwania do XIII w. Zaś Boris Floria przypuszczał nawet, iż założyć monaster mógł wspomniany książę Wasylko Romanowicz, co według niego, miało nastąpić w latach 20. lub 30. XIII w. (B. Florâ, *O cerkovnom zemlevlâdenii v Galicko-Volynskoj Rusi*, w: *Vostočnaâ Evropa v istoričeskoj retrospektive: K 80-letiu V. T. Pašuto*, red. T. Džakson, E. Melnikova, Moskva 1999, s. 254–255). Autentyczność dokumentu księcia Świdrygiełły budzi jednak poważne wątpliwości. W daciej bowiem zaznaczono, iż został on wystawiony w 1459 r.: „Pisan w Łucku, według lat Jezusa Chrystusa Tysięcznego y czterechsetnego y pięćdziesiąt y dziewięć lat, miesiąca octobra, siódmego dnia, indykta iedynastego” (AŪZR, cz. I, t. I, s. 182.), tj. 6 lat po śmierci księcia Świdrygiełły! Ponadto jako jeden ze świadków został w tym dokumencie podany „Teodozy Biskup Łucki”. Zachowane zaś historyczne źródła nie znają biskupa łuckiego o takim imieniu w tym czasie. Najbliżej chronologicznie – w 1458 r.,

Wiadomo natomiast, że przestał istnieć w pierwszym ćwierćwieczu XVII w. – jak przyjmuje się – między 1613 a 1620 r.²² Najstarsze oryginalne dokumenty dotyczące monasteru Sw. Wasyla pochodzą z XVI w., przy czym dotychczas przyjmowało się, iż najdawniejsze dokumentalne świadectwo pochodzi z 1555 r.²³ Nasz dokument zatem, pozwala wydłużyć dokumentalnie poświadczoną historię monasteru jeszcze o co najmniej 20 lat.

Z dokumentu dowiadujemy się także, iż owe tzw. lewanowskie dworzyszczce oraz folwark w Łucku książę Ilija (Elias) Konstantynowicz Ostrogski dostał w spadku po swoim dziadku księciu Semenie Jurewiczu Holszańskim, który je z kolei otrzymał za służbę od króla Aleksandra Jagiellończyka²⁴ (1461–1506)²⁵:

„ШТО НЕБО [Ж]ЧИКЪ ДѢДЪ НА [Ш] КНѢЗЬ СЕМЕ [Н] Ё'ГОМЛ(С)ТИ НАКОРОЛИ
А [Л]ЛЕКСА [Н]ДРЕ ВЫСЛѢЖИ [Л]”.

W dyspozycji dokumentu zaznaczono, iż książę Ilija (Elias) Konstantynowicz Ostrogski nadał i darował wspomniane tzw. dworzyszczce lewanowskie (tu już zostało ono określone jako miejsce lewanowskie) oraz folwark razem z ludźmi²⁶, karczmami, łąkami oraz młynami, a także z całym dochodem wiecznie i nieodzownie Daszkowi Wasilewiczowi, jego żonie oraz jego dzieciom i potomkom:

„ТОЕ' МѢСТЦО ЛЕВАН [В]ОСКОЕ' ВЛѢ [Ц]КѢ И' .ѦО [Л]ВАРОКЪ ЛЕВАН [В]СКИ [Н]
НАПЕРЕ [Д]МѢСТЫИ КОТОРЫЕ ПО [Д]ЛЕ СВЕТА [Г]О ВАСИ [Л]'ІА В'ВАПОЛЪ ДОРОГИ
ВЕЛИКОЕ' ЗЛЮ [Д]МИ В [Т]ЧИЗНЫМИ И' ЗАСЕДЗАЛИМИ И' НОВО ПРИХОЖИМИ
И' СКОРЪЧМАМИ И' ЗЪ И [Х] ЗЕМЛАМИ И' СЪ СЕНОЖАТМИ И' СОГОРОДЫ
И' СМ [Л]ЕНИКИ И' СЪ СТ [В]А [...] ОМЪ И' ЗО ВСИМИ И [Х] ВХОДЫ ПАУ [Н]
ДА [Ш]КУ ВАСИ [Л] Ё'ВНЧУ И' Ё'ГО ЖОНЪ И' ДѢТЕМЪ И' ПОТО [М]КОМЪ И [Х]
ДАЮ' И' ДАЮ ВѢЧНО И' НЕПОРѢШНО”.

Daszko Wasilewicz otrzymał prawo do zasiedlenia dworu na dworzyszczcu/ miejscu tzw. lewanowskim, na podstawie czego można przypuszczać iż otrzymał on miejsce (plac) pod zabudowę w Łucku (choć nie można wykluczać, że jakies

jako biskup łucki odnotowywany jest biskup Martynian, zob. P. Stroev”, *Spiski ierarhov' i nastoatelej monastyrej Rossijskij Cerkvi, S.-Peterburg* 1877, s. 1044; N. Durnovo, *Dévätisotlétie russkoj ierarhii 988–1888. Eparhii i arhierei*, Moskwa 1888, s. 43. Te oraz inne nieścisłości każą zatem uznać ten dokument za fałszyfikat.

²² S. Gorin, *Monastiri volins'kih mist u XVI – persij polovini XVII st.: aspekti čiselnosti*, w: *Studii i materialy z istorii Volini*. 2009, red. V. Sobčuk, Kremenec' 2009, s. 9.

²³ Tamże; S. Golubev”, *Materialy dlâ istorii zapadno-russkoj cerkvi*, w: *Čtenia v' istoričeskom' obšestvě Nestora lëtopisca*, kn. 5, Kiev 1891, s. 157.

²⁴ W zbiorach WBP w Lublinie szczęśliwie zachował się dokument, w którym wówczas wielki książę litewski Aleksander Jagiellończyk nadał księciu Semenowi Jurewiczowi Holszańskiemu dwór Żyda Icchaka Lewonowicza w Łucku ze wszystkimi budowlami, chmielnikiem i stawem, a zatem chodziło nie tylko o dwór w mieście, lecz także o nadanie ziemskie pod miastem. Dokument ten wystawiono w Bersztach 15 III 1496 r.: WBP w Lublinie, Dział Zbiorów Specjalnych, rkps sygn. I205, k. 4.

²⁵ F. Papeé, *Aleksander Jagiellończyk (1461–1506)*, w: PSB, t. I, z. 1, Warszawa – Kraków 1935, s. 58–61; O. Rusina, *Oleksandr*, w: *Encyklopediâ istorii Ukraïni*: u 10 t., Kiïv 2010, t. 7: MI-O., s. 563.

²⁶ Tu zwraca uwagę informacja, iż chodzi o ludzi, którzy już tam mieszkają, jak i tych, którzy zamieszkają w przyszłości.

budowle tam już stały); otrzymał także prawo do swobodnego obrotu otrzymaną posiadłością:

„воле[н] па[н] да[ш]к(о) нато[м] мѣстцы леван[в]оскомъ дворъ собѣ посели[ти] и' ѳо[л]варо[к] леван[в]оски[н] зо[в]симъ т(и[м]) іако вышеменовано мае[т] вѣчне держа[ти] и' воле[н] в[н] жона и' дѣти ипотомки и' хъ (и')ко то[т] дворъ вмѣсте ти[м] и' ѳо[л]варокъ прода[ти] в[т]дати замени[ти] (и кѣ цркви записати) и' розширити и' ксвоемъ лѣпшыму а'вжито[ч]ному ка[к] самъ налече[н] розвѣбючи ввернѣ[ти] и' комъ хота[чи] стого слѣжи[ти]”.

Zwraca uwagę także informacja, iż w posiadaniu księcia Ilii (Eliasza) Konstantynowicza Ostrońskiego znajdowało się potwierdzenie królewskie dla księcia Semena Jurewicza Holszańskiego na wspomniany majątek w Łucku oraz inne – bliżej nieokreślone, którego książe nie chciał przekazać Daszkowi Wasilewiczowi, lecz zobowiązał się w razie potrzeby dać go do wglądu.

Dość rozbudowana jest lista świadków oraz korroborecja dokumentu. Świadcami było oraz poświadczyło autentyczność przywileju, oprócz samego księcia Ilii (Eliasza) Konstantynowicza Ostrońskiego, jeszcze siedem osób: pan Semen Mitkowicz Babiński²⁷, pan Semen Cata²⁸, pan Andrzej Juriewicz²⁹, pan Andrzej Jełowicz³⁰ oraz bojarzy księcia: Kuźma Sszczakowicz³¹, Hryćko Promczejkowicz³²

²⁷ Pan Semen Mitkowicz Babiński został odnotowany w spisie wojska ziemskiego Wielkiego Księstwa Litewskiego z 1528 r., w spisie ziemi wołyńskiej (*Perapis wojska Válikaga knástva Litoŭskaga 1528 goda. Metryka Válikaga knástva Litoŭskaga. Kníga 523. Kníga publíchnykh spraŭ I*, Minsk 2003, s. 150); jako świadek w liście zastawnym księcia Ilii (Eliasza) Konstantynowicza Ostrońskiego z 1523 r., wpisanym w 1579 r. do łuckich ksiąg zamkowych (AÚZR, Kiev” 1907, cz. VIII, t. IV: *Akty o zemlevladeniï v” Ŭgo-Zapadnoj Rossii XV–XVIII vv.*, s. 365.); w piśmie do niego z 1547 r. (*Akti Volins’kogo voëvodstva kincá XV – XVI st. (iz zibranná Pergamentnykh dokumentiv Arhivu golovnoho aktiv davnih u Varšavi)*). Pidgotovka do druku A. Balanuca, D. Vašuk, D. Virs’kij (latinomovni dokumenti), Kiïv 2014, s. 47) oraz innych dokumentach tego czasu (zob. np. V. Sobčuk, *Borot’ba Senút za spadšinu Kalenikovičiv (z istoriï pozemelnih vidnosin na Volini v peršij i drugij tretinah XVI st.)*, „Socium. Al’manah social’noï istoriï”, nr 9, 2010, s. 145, 151, 153).

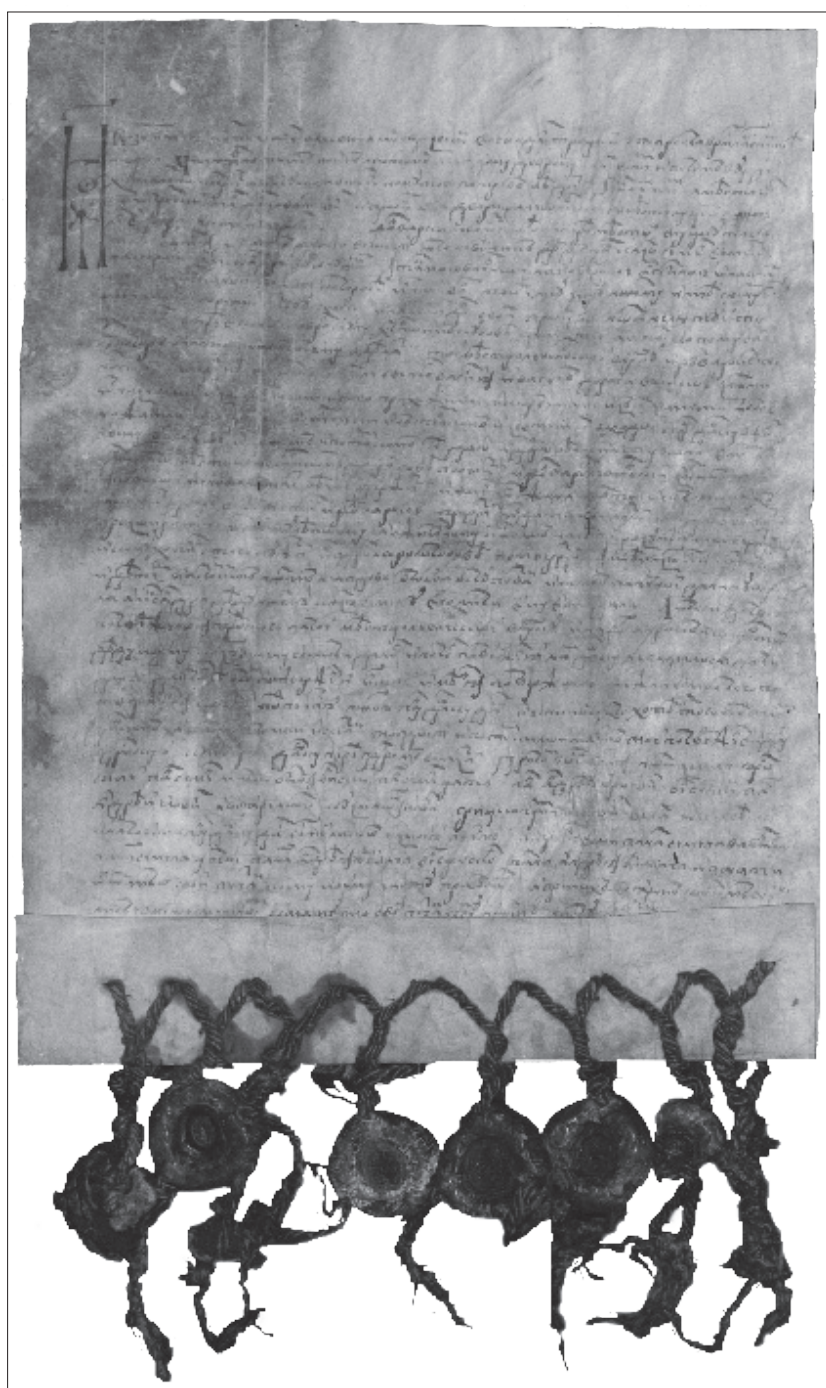
²⁸ Pan Semen Cata został odnotowany jako świadek w liście zastawnym z 1538 r. (AÚZR, Kiev” 1909, cz. VIII, t. III: *Akty o bračnom” pravě i semejnóm” bytě v” Ŭgo-zapadnoj Rusi v” XVI – XVII vv.*, s. 12–13). Prawdopodobnie to także on jako Semen Caticz został wspomniany w spisie wojska ziemskiego Wielkiego Księstwa Litewskiego z 1528 r., w spisie ziemi wołyńskiej (*Perapis...*, s. 149).

²⁹ O Andrzeju Juriewiczu nie udało się odnaleźć jednoznacznych wzmianek w dokumentach tego czasu. Na przeszkodzie stoi niewyraźny zapis jego przydomku w dokumencie. Jeżeli przyjąć, iż można go odczytać jako „Wilgorski”, to tego świadka można by utożsamiać z Andrzejem Wilgorskim, wspomnianym w tymże spisie wojska ziemskiego Wielkiego Księstwa Litewskiego z 1528 r., w spisie ziemi wołyńskiej (*Perapis...*, s. 149).

³⁰ Pan Andrzej Jełowicz jak można przypuszczać był przedstawicielem rodu Jełowickich. „Андрей Юхнович Еловича” został wspomniany w spisie wojska ziemskiego Wielkiego Księstwa Litewskiego z 1528 r., w spisie ziemi wołyńskiej (*Perapis...*, s. 149).

³¹ O bojarze Kuźmie Sszczakowiczu nie udało się odnaleźć wzmianek w dokumentach z tego czasu.

³² Bojar Hryćko Promczejkowicz został odnotowany w dokumencie z 1514 r., w którym zastawił za 20 kop groszy swój majątek Borzowszczyznę księciu Konstantemu

i Wałach³³. Dokument kończy datacja, w której, jak już wspomniano, wyraźnie zaznaczono, iż wystawiono go w Ostrogu w dniu 27 VI 1531 r.

Rękopis został przygotowany do publikacji z uwzględnieniem rekomendacji *Instrukcji wydawniczej dla średniowiecznych źródeł historycznych*³⁴ z uwagami Krzysztofa Pietkiewicza³⁵ oraz *Zasad publikacji pamiątek napisanych w języku ukraińskim oraz cerkiewnosłowiańskim redakcji ukraińskiej*³⁶, z zastosowaniem opisanej w ostatnim wydawnictwie metody krytyczno-dyplomatycznej z nieznacznymi odstępstwami. Litery nadpisane zostały przeniesione do wiersza i są podane w nawiasach kwadratowych (np.: [Ч]). Nieodczytane fragmenty tekstu zaznaczono w nawiasach kwadratowych z trzema kropkami – [...]. W nawiasach okrągłych uzupełniono uszkodzone lub mało czytelne fragmenty tekstu zrekonstruowane na podstawie podobnych zapisów w dokumentach tego czasu (np.: на(ш)н'мъ). Zachowano także stare litery cyryliczne (np.: Ѣ, њ, ѡ, ѣ, ѧ) oraz napisanie abrewiacji słów pod tyłkami. Szczególnie należy odnotować, iż litery nadpisane w dokumencie nie zawsze były pisane nad literą, po której miały być, ale także przed nią. W publikacji dokumentu zachowano tę specyficzną cechę.

ANEKS

1531, czerwiec 27. Ostrog. — Książę Iliia (Eliasz) Konstantynowicz Ostrogski nadaje namiestnikowi Ostrogskiemu Daszkowi Wasilewiczowi dwór w Lucku oraz folwark na przedmieściu.

Oryginał: Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie, Dział Zbiorów Specjalnych, rkps sygn. 1211, k. 1.

Pergamin. Wymiary: 46×30 cm. Ilość wierszy: 36. Stan zachowania – dobry. Atrament jasnobrazowy, wyblakły. Skoropis. Pismo wyraziste, nacisk silny. Zachowało się sześć przywieszonych pieczęci woskowych, w różnym stanie oraz pozostałości po jeszcze dwóch. Brak informacji o pisarzu.

Iwanowiczowi Ostrogskiemu (*Archiwum Książąt Sanguszków w Sławucie*, t. III, 1432–1534, wyd. przez B. Gorczaka, Lwów 1890, s. 112–113.), a także w dokumencie z 1533 r. jako członek komisji, która dokonywała podziału majątków Lachowce, Hulowce oraz Żemielińce na Wołyniu (V. Sobčuk, *Borot'ba Senūt...*, s. 139).

³³ Jak można przypuszczać „Wałach” (pol. „Wołoch”) – to inna osoba, a nie przydomek Hryćka Promcejkowicza, ponieważ, po pierwsze, we wspomnianych wyżej dokumentach nie pojawia się z takim przydomkiem, a po drugie, do dokumentu było przywieszonych, jak już wspomniano, 8 pieczęci. Ponadto, w tekście dokumentu po słowie „Wałach” jest zapisane słowo niemożliwe do odczytania, które mogło być następnym członem imienia tej osoby. Przypuszczenie zatem, iż „Wałach” – to przydomek kolejnej osoby (wcześniej nie wspomnianej w dokumencie), pozwala otrzymać taką samą ilość pieczęci, jak i świadków (razem z księciem), odnotowanych w dokumencie. Mimo tego w dokumentach tego czasu informacji o osobie z przydomkiem „Wałach” w otoczeniu książąt Ostrogskich nie udało się odnaleźć.

³⁴ *Instrukcja wydawnicza dla średniowiecznych źródeł historycznych*, oprac. Komisja Historyczna PAŪ i in., Kraków 1925.

³⁵ K. Pietkiewicz, *Paleografia...*, s. 382–386.

³⁶ V. Nimčuk, *Pravila vidannâ pam'âtok, pisanih ukraińs'kou movou ta cerkovnoslov'âns'kou ukraińs'koj redakcii*, Kiïv 1995, cz. I. Proekt, s. 18–21.

Tekst w języku oryginału

И Кнзь и [Л]гѣа' коста [Н]тиwви [Ч] (w [Г])вановича w'строzски [и]
 вое'води [Ч] троцки [и] староста бра'ла [В]ски [и] и вѣницки [и]
 Чинт (л [В]ѣа) тимъ на (ш)и'мъ листомъ каждому доброму
 нинешни [М] и' потомъ вѣдущ [М] хто нан [Г]е посмотри [Т] або
 чтѣчи вслыши [Т] комъ того потребъ вѣда [ти] Би [Л] на [М]
 чоло [М] намѣстн [К] на [ш] w'строzски [и] па [Н] да [ш]ко
 васи [Л]еви [Ч] и' проси [Л] вна дворища леван [В]оского вмѣсте
 лѹцки [М] напоселе [Н] ѿ двора а'ктомъ проси [Л] (внась)
 ѿ [Л]варка леван [В]оского [Ж] напере [Д]мѣсты [и] влѣцкѣ
 по [Д]ле свтого васи [Л]а wбаполь дороги великое' што небо [Ж]чикъ
 дѣдъ на [ш] кнзь семе [Н] ѿ гомл (с)ти на короли а [Л]лекса [Н]дрѣ
 выслѣжи [Л] ята [К]мы ввач [В]иши на е'го вѣрныя а пи [Д]нык' и
 накла [Д]нык' new [Л]не [ш]канык' слѣжбы которык [Ж] w [Н] чинив
 а [Н] неви [Ж]чикѣ wц [Т]ѣ ншомъ и'мнѣ сыну (е [Г]) мл (с)ти
 чини [Т] горла и'ста [Т]коѣ своего и'наклад [В]о свои [Х] про (сц [Ж])
 (бы) ницн нелюбѣе'тъ и' хотѣ [чи] вперѣ [Д] ѿго (а')ко добр [Г]о слѣгѣ
 хти [В]шимъ кѣ собѣ вчинити а'вты [Х] е'го послѣга [Х] нѣкаторѣю'
 часть w'платы емъ вѣла [ти] тоѣ мѣстцо леван [В]оское'
 влѣцкѣ и' ѿ [Л]варокъ леван [В]ски [и] напере [Д]мѣстын
 которык по [Д]ле свет [Г]о васи [Л]а' wбаполь дороги великое'
 злю [Д]ми w [Т]чизными и'заседзалими и'ново прихожими
 и'скорѣчмами и'зъ и [Х] землами и'съ сеножатми и' согороды и'
 см [Л]еники и'съ ст [В]а [Л]омъ и' зо всеми и [Х] входы пау [Н]
 да [ш]кѣ васи [Л]евичу и' е'го жонѣ и'дѣтемъ и'пото [М]комъ и [Х]
 даю' и'дарю вѣчно и'непорѣшно воле [Н] па [Н] да [ш]к (о) нато [М]
 мѣстцы леван [В]оскомъ дворѣ собѣ посели [ти] и' ѿ [Л]варо [К]
 леван [В]оски [и] зо [В]симъ т (и [М]) тако вышеменовано мае [Т]
 вѣчне держа [ти] и' воле [Н] w [Н] жона и'дѣти и'потомки и'хъ
 (и')ко то [Т] дворѣ вмѣсте ти [М] и' ѿ [Л]варокъ прода [ти]
 w [Т]дати замени [ти] (и кѣ цркви записати) и' розширити и'
 кво емъ лѣпшиму а'вжито [Ч]ному ка [К] самъ налече [Н] розумѣючи
 wвернѣ [ти] и' комъ хотѣ [чи] стого слѣжи [ти] и [В] гдрѣ корола
 то собѣ потверд [Т]и я мнѣ кнзю и [Л]и' (книги) и' дѣте [М]
 и'пото [М]комъ ншимъ ненадове втое'са встѣпова [ти] и' листъ
 папе [Р]ны [и] данин ѿ корола а'ле [К]са [Н]дра дѣдѣ ншомъ кнзю
 семенѣ ѿго мл (с)ти ѿмѣ ѿсмо дали яштоса дото (го)
 потве [Д]женыя' гдр [С]ыкого натое' мѣстцо леван [В]оское'
 влѣцкѣ и'на ѿ [Л]варокъ леван [В]оски [и] дѣду мое'му
 кнзю семенѣ е'гомл (с)ти дано [Г] и'нато [Г] потве [Д]же [Н]а'
 на [М] да [ш]кѣ негодилоса дати длато [Г] длато [Г] и [Ж] вто [М]
 потверже [Н]и' и [Н]шиѣ и'мѣ [Н]а потверж (оно) нежан е'смо стого
 потверже [Н]а (копѣю') по [Д] печат [Т]ю' ншою па [Н]у да [ш]кѣ
 да [Л]и' и' е (с)тливы хто хотѣ [Л] того по [Д] т (ы) [М] да [ш]комъ
 а'бо по [Д] ѿго потомки и'ска [ти] тогда я' и' пото [М]ки мои' маемъ
 тоѣ потве [Р]же [Н]е' ѿи' да [Т]у гдр [С]ыкѣю' (кѣ w'бороне) да [ш]кѣ
 пере [Д] гдремъ вказа [ти] Прито [М] вы [Л]и' бра [Т]а ниши земане
 гдр [С]ыскиѣ па [Н] семе [Н] миткови [Ч] баб [Н]иски [и] па [Н]
 семе [Н] цата па [Н] а [Н]дрѣвию' рыѣ'ви [Ч] (ве [Л]га [Д]ски [и]) па [Н]

а[н]дрѣи' е'лави[ч] а' бога'ре нши кѣзма щ[ш]аков[ч]и грицко
 Про[м]чен'кови[ч] вала[х] [...] и' на то ѿ'сми па[н]у да[ш]кѣ
 да[л] се[и] мо[н] листѣ и'змоєю' печ[т]аю и'прос[л]и ѿ'сми пана
 семена бави[н]ско пана семена цаты пана а[н]дрѣа ю[(р)]е'вича
 (ве[л]гарыкто) пана а'ндрѣа ѣлавица в'печати и[х] и[х] мл(с)ты
 свои[н] печат[и] ксеми мое'мѣ листѣ привѣси[ли] а' при нихъ
 бога'ромъ ншимъ все[м] листѣ вышеченены[м] казали ѿ'смо сво[н]
 печат[и] ксе[мѣ] ншимъ листѣ привѣсити Пса[н] вострозѣ По[д]
 лѣты Бв[ж] наро[ж] ≠а патысо[т] три[д]ца[т] перво[г] году
 Мца[и] и'ю[н] кз да[н] и[н]дикта (че)твер[т] [...]

Tłumaczenie na język polski

Ja, książę Ilija Konstantynowicz Ioanowicz Ostrogski, wojewodzie trocki, starosta bractawski i winnicki. Czyni (władzę) tym naszym listem każdemu dobremu terazniejszemu i będącym w przyszłości, kto na niego popatrzy albo czytając usłyszy, komu będzie potrzeba o tym wiedzieć. Bił nam czołem namiestnik nasz ostrogski pan Daszko Wasilewicz i prosił u nas dworzyszczę lewanowskiego w mieście łuckim na zasiedlenie dworu, a do tego prosił u nas folwarku lewanowskiego na przedmieściu w Łucku obok Św. Wasyla po obu bokach wielkiej drogi, co nieboszczyk dziadek nasz książę Semen u Jegomości Króla Aleksandra wysłużył. A tak my, widząc jego wierną, sumienną i nakładną, bezzwłoczną służbę, którą czynił on nieboszczykowi ojcowi naszemu oraz mnie jego synowi, iż nie oszczędza swego garbla i swoich majątków, i chcąc na przyszłość jako dobrego sługę bardzo przychylnym do siebie uczynić, a za te jego posługi niektórą cześć zapłacić, miejsce to lewanowskie w Łucku i folwark lewanowski na przedmieściu, które obok Św. Wasyla po obu bokach wielkiej drogi, z ludźmi ojczystymi i zasiedziałyymi i nowo przybywającymi i z karczmami i z ich ziemią i z łąkami i z ogrodami i z mielnikami i z towarem i ze wszystkim ich wchodem (dochodem?) panu Daszkowi Wasilewiczowi i jego żonie i dzieciom i ich potomkom daję i daruję na wieczność i nieodzownie. Wolno panu Daszkowi na tym miejscu lewanowskim sobie dwór zasiedlić i folwark lewanowski ze wszystkim tym co zostało wymienione wyżej ma wiecznie dzierżyć, i wolno mu i żonie i ich potomkom dwór ten razem z tym folwarkiem sprzedać, zamienić (i do cerkwi zapisać) i poszerzyć ku swojej lepszej wygodzie, i według swego najlepszego rozumienia obrócić, i komu będzie chciał z tego służyć, i u Hospodara Króla to sobie potwierdzić. A mnie księciu Ilii (księżnej) oraz dzieciom i potomkom naszym nie należy w to się wtrącać, i list papierowy, dany u Króla Aleksandra dziadkowi naszemu księciu Semenowi przez Jegomość daliśmy. A co do tego potwierdzenia hospodarskiego na to miejsce lewanowskie w Łucku i na folwark lewanowski mojemu dziadkowi księciu Semenowi przez Jegomość danego, tego potwierdzenia nam Daszkowi nie należało dać dlatego że w tym potwierdzeniu także są zawarte potwierdzenia innych posiadłości, niż w (kopii) tego potwierdzenia, które z pieczęcią naszą panu Daszkowi daliśmy. I gdyby ktokolwiek chciał tego pod tym Daszkim albo pod jego potomkami szukać wówczas ja i potomkowie moje mamy to potwierdzenie hospodarskie dać Daszkowi ku obronie przed Hospodarem pokazać. Byli przy tym bracia nasi ziemianie hospodarscy pan Semen Mitkowicz Babinski, pan Semen Cata, pan Andrzej Juriewicz [...], pan Andrzej Jeławicz i nasi bojarzy Kuźma Sszcza-

kowicz, Hryćko Promczejkowicz Wałach [...]. I na to żeśmy panu Daszkowi daliśmy ten mój list z moją pieczęcią i prosiliśmy pana Semena Babinskiego, pana Semena Całę, pana Andrzeja Juriewicza [...], pana Andrzeja Jeławicza o ich pieczęcie, ichmoście pieczęcie swoje do tego mojego listu przywiesili, a przy nich naszym bojarom wspomnianym w tym liście kazaliśmy swoje pieczęcie do tego naszego listu przywiesić. Spisany w Ostrogu, od lata Bożego narodzenia 1531 roku, miesiąca czerwca, 27 dnia, indykcji czwartej.

Summary

The publication presents a document issued by Prince Ilia (Eliasz) Konstantynowicz Ostrogski in 1531. It contains a text in the language of the original, a translation into Polish and a commentary. This document, stored at the Hieronim Łopaciński Regional Public Library in Lublin, is unique for several reasons. It is one of the few preserved documents of that Prince, and it has not been published nor brought to scholarly attention. It was written on parchment in Ruthenian language, and it is a conferment by the Prince to his Viceroy in Ostróg at the time, Daszko Wasilewicz, of a manor house and the so-called Lewanowski Folwark in the city itself and on the outskirts of Łuck. This folwark was located near the Monastery of St. Basil (St. Basil the Great). The mention of it is currently the oldest documentary evidence of this monastery. The issuer of the document and the date and place of its issue have been verified in the course of the development of the article.

Резюме

Публикация содержит текст документа, выданного князем Ильёй Константиновичем Острожским в 1531 г., его перевод на польский язык и комментарий. Этот документ, хранящийся в Люблинской Воеводской Публичной Библиотеке им. Иеронима Лопацинского, уникален по нескольким причинам. Это один из немногих сохранившихся документов этого князя, который к тому же ещё не был опубликован и введен в научный оборот, а потому остаётся неизвестным исследователям. Написанный на пергаменте на русском (староукраинском, старобелорусском) языке этот документ является пожалованием, сделанным князем Дашку Василевичу (в то время – наместнику князя в Остроге) на владение так называемыми левановским двором и фольварком, расположенными, соответственно, в самом городе и в пригороде Луцка. Этот фольварк находился недалеко от монастыря Св. Василия, упоминание о котором в этом документе является самым старым оригинальным документальным свидетельством об этом монастыре. При подготовке публикации документа была установлена новая идентификация лица, которое его выдало, а также проверены дата и место создания документа.